

Нінель Сидорчук,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

Просвіта як базова категорія дослідження проблеми співпраці закладів середньої освіти з батьками

У статті здійснено семантичний та науково-педагогічний аналіз поняття «просвіта». з орієнтацією на виклики, що ставить шкільництво перед педагогічною наукою та практикою у змінних умовах знанневого суспільства. Окреслено спільні та відмінні характеристики понять «освіта» та «просвіта». Визначено перспективи розгляду «просвіти» у контексті педагогічної взаємодії з батьками.

Ключові слова: епоха Просвітництва, просвіта, освіта, педагогічна просвіта.

Sydorchuk N. Education (Enlightenment) as a basic category of research on the problem of cooperation between secondary education institutions and parents.

The article carried out a semantic and scientific-pedagogical analysis of the concept of "enlightenment" with an orientation to the challenges posed by the school of pedagogical science and practice in the changing conditions of a knowledge society. General and distinctive characteristics of the concepts of "education" and "enlightenment" are highlighted. The prospects of considering "education" in the context of pedagogical interaction with parents are determined.

Keywords: Enlightenment, enlightenment (education), education, pedagogical education.

Постановка проблеми. Реформування шкільництва, як зазначено у законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Концепції Нової української школи», потребує створення освітнього простору, який забезпечував би потреби і можливості кожної дитини з урахуванням особливостей її психофізичного стану.

Важливою складовою розв'язання поставленого завдання є побудова відповідної стратегії взаємодії школи та родини. У зазначеному контексті ключовим засобом реалізації поставленого завдання визначають організацію педагогічної просвіти батьків, які за своїм природнім та соціальним призначенням покликані забезпечити власній дитині сприятливі умови для її повноцінного фізичного, психічного та соціального розвитку.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема відповідального батьківства та батьківського просвітництва актуалізується як в історії зарубіжної (Сократ, Аристотель, Сенека, Квінтіліан, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Ф.-А. Дістервег та ін.), так і вітчизняної (Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.) наукової думки.

Сучасні науковці питання просвіти батьків розглядають з орієнтацією на виклики, що ставить освіта перед педагогічною наукою та практикою у змінних умовах знаннєвого суспільства. Так, теоретико-методологічні аспекти просвіти батьків дітей висвітлені в публікаціях зарубіжних (Е. Бергер, Л. де Моза, Дж. Кінкід, С. Крох, К. Мері, Р. Мет'юз, А. Орел, С. Хук, С. Шлосманта ін.) та вітчизняних (М. Барахтян, О. Безпалько, М. Галагузова, І. Зверєва, С. Івасішина, С. Іноземцева А. Капська, Л. Коваль, О. Леонтьєва, В. Лутай, А. Малько, В. Москаленко, С. Хлебик, М. Фірсов, Л. Штефан) науковців. У зазначеному контексті теорія і практика організації просвіти батьків у закладах середньої освіти потребує серйозного перегляду та розробки відповідних форм її реалізації у практичній площині.

Метою статті визначимо науково-педагогічний аналіз поняття «просвіта» як базової категорії актуалізованої проблеми.

Виклад основного матеріалу. Для розв'язання наукового завдання дамо семантичний та науково-педагогічний аналіз поняття «просвіта».

Термін «Просвітництво» як правило пов'язують із загальноцивілізаційним явищем другої половини XVII -XVIII століття (Англія, Франція, Нідерланди, Німеччина, Італія, Іспанія, Португалія, пізніше Річ Посполита, Російська імперія), що характеризувалося антиабсолютистським настроєм освіченої частини населення у боротьбі проти феодальних порядків із подальшим зростанням і зміцненням національних держав Європи, докорінними економічними зрушеннями, бурхливим розвитком промисловості та напруженими соціальними конфліктами (ряд узагальнень див.

табл. 1).

Таблиця 1

Європейський контекст просвітництва як загальноцивілізаційного явища

Країна	Представники	Основні ідеї
Англія	Джон Локк (1632-1704)	Визначав, що продуктом досвіду людини, основу якого становить чуттєве споглядання об'єктивної дійсності, є весь її духовний світ, почуття, поняття, наукові та морально-етичні ідеї (<i>tabula rasa</i>)
Англія	Даніель Дефо (1660-1731)	Виступали проти деспотизму, за справедливість і свободу, оспівували сильних, сміливих людей, яким притаманні яскраві глибокі почуття.
Англія/ Ірландія	Джонатан Свіфт (1667-1745)	
Ірландія	Джон Толанд (1670-1722)	Зробив висновки про те, що матерія лежить в основі мислення, визначали певною конкретизацією загальних ідей Просвітництва та дозволили поєднати чуттєве та матеріальне.
Шотландія	Роберт Бернс (1759-1796)	Творчість є прикладом боротьби незалежної вільної думки за торжество загальнолюдських духовних цінностей.
Франція	Філософи-енциклопедисти (Дені Дідро (1713-1784), Жан Лерон д'Аламбер (1717-1783))	Поставили за мету не просто зв'язати у єдине ціле існуючі знання у галузі природничих, соціальних та технічних дисциплін, але й дати розуміння нових суспільні відносини.
Франція	П'єр Огюст Коранде Бомарше (1732- 1799)	Творчість є прикладом боротьби незалежної вільної думки за торжество загальнолюдських духовних цінностей.
Німеччина	Годгольд Ефраїм Лессінг (1729-1781)	Відстоював право людей на вільнодумство, обґрунтував ідею про поступову зміну релігії просвітницьким розумом, спрямовував свої висновки проти князівського деспотизму
Німеччина	Поет і мислитель Йоган Вольфганг Гете (1749-1832), поет Йоган Фрідрік Шіллер (1759-1805), філософ і письменник Йоган Готфрід Гердер (1744-1803), революційні демократи Г. Форстер (1754-1794) та К. Шубарт (1739-1791)	Утверджували тенденцію до реабілітації людської чуттєвості, поєднуючи з цим поняттям ідеал громадянської пристрасі.
Італія	Чезаре Беккарія (1738-1794)	Виступав виразником правових поглядів буржуазії періоду її боротьби з феодализмом, засуджував тортури, формальну систему доказів інквізиційного процесу.
Італія	Сатирик Дж. Паріні (1729-1799)	Викривав моральний занепад італійської аристократії виступаючи у своїх трагедіях проти будь-яких проявів тиранії.

[Таблиця складена автором]

У Добу Просвітництва формується ідея послідовного розвитку людства через здобуття нових знань, вдосконалення суспільного ладу та покращення умов життя [2; 3; 4; 5].

Як самостійна лексична одиниця, термін «просвітництво» з'являється у тому ж XVIII ст. [10] та використовується у ряді значень:

- могутність людського розуму, безмежність його можливостей. Визначальною у їх інтерпретації ставала ідея прогресу наук (просвіти), що створює умови для економічного і соціального добробуту;

- ідеал освіченого правителя, готового силою влади і авторитету знань, досягнень науки влаштувати досконале суспільство, яке відповідало б природі людини, що вже була відома філософам епохи Просвітництва (енциклопедисти);

- вихід людини із стану неповноліття, тобто стан повноліття людства, яке стосовно окремої людини означає здатність користуватися власним розумом без опіки збоку когось іншого (І. Кант) [4].

Слова «Просвіта», «Просвітництво» (лексика середини – кінця XIX ст.) в українській мові лексично сформувалися не без впливу старослов'янської. Так, у староукраїнській мові наука і освіта позначалась словом цвіченє (цвічоний – освічений), яке писалось без ятя (цвичене). Поряд вживається слово світ (свѣтъ), від якого й власне походить просвіта (*Enlightenment*). Світ (стсл. свѣтъ, свѣтъло) спершу в українській мові означало лише світло, пізніше набуває й інших значень – всесвіт, мир. Старослов'янською обидва значення позначались одним словом – світ. В українській мові, під західнослов'янським впливом (польським та чеським), значення розійшлися на світ та світло [7].

Вживання терміну «просвіта» в українській мові за радянських часів уважалось проявом «українського буржуазного націоналізму». Більш поширеним був термін «освіта», який вживався у цілому ряді значень [9; 11].

Визначений історичний контекст обумовив необхідність розведення понять «освіта» та «просвіта» для уточнення їх педагогічної інтерпретації.

Керуючись аналізом масиву наукових результатів, отриманих на основі вивчення функціональних характеристик поняття «освіта» М. Гурець, Г. Дубровіною, З. Кісарчук, В. Кириченко, Г. Ковганич, В. Оржеховською, А. Скрипою,

Н. Сидоренко, А. Тихненко та ін., зазначаємо, що освітою називають:

- процес та результат засвоєння систематизованих знань, умінь та навичок, спрямований на формування світогляду [12, с. 22];

- цілеспрямовану пізнавальну діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення;

- процес та результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості;

- процес та результат завершеного навчання [1].

На думку Ю. А. Паскевської та Д. В. Щербини, просвіта є процесом пропаганди і поширення культури, що передбачає відносно самостійний і вільний відбір індивідами інформації, що повідомляється. За таких умов просвітництво характеризує взаємодія на основі зворотного зв'язку його суб'єктів, наявність та прояв їх позицій у ході комунікації [8, с. 11].

Таким чином варто зазначити, що у сучасній науково-педагогічній площині, внаслідок існування терміна «освіта», термін «просвіта» вживається для характеристики дій, близьких до громадської діяльності з опорою на рівень професіоналізму фахівця, що відповідає за виконання певного комплексу функціональних задач та обов'язків [9].

Висновки. Беручи до уваги попередні висновки, констатуємо, що *освіта*, як правило, за своїм призначенням носить «формальний» характер та спрямована на передачу (відповідно їй засвоєння) регламентованого відповідальними інституціями системи освіти, обсягу знань, умінь та навичок. *Просвіта* (в тому числі педагогічна), у той же час, виступає, власне кажучи, допоміжною ланкою, що ставить за мету розширення спектру знань, умінь, навичок, компетенцій у певній галузі та має неформальний/інформальний характер.

Перспективи подальших досліджень. Беручи до уваги висновки М. М. Гурець/А. В. Скрипа, просвіту розглядаємо як структурний компонент (елемент, одиницю) професійно-педагогічної діяльності вчителя [6] та для її характеристики у синонімічному значенні вживатимемо термін педагогічна просвіта, аналіз якого у контексті взаємодії з батьками

потребує подальшого опрацювання.

Список використаних джерел та літератури

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / головн. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Епоха Просвітництва: духовна культура. URL : <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/12126/> (дата звернення: 09.12. 2024).
3. Євінтов В. І. Табула раса. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6. Т – Я. 768 с.
4. Кант І. Відповідь на питання: Що таке просвітництво? URL: <https://ibib.ltd.ua/kant-otvet-vopros-hto-takoe.html> (дата звернення: 12.01. 2025).
5. Кривуля О. М. Філософія: навч. посіб. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2010. 592 с. URL: <http://maximalibrary.org/knigi/knigi/b/320815?format=read> (дата звернення: 28.11. 2024).
6. Організація просвітницької роботи з батьками дошкільників / за ред. Гурець М. М., Скрипа А. В. / Відділ освіти Глухівської міської ради. Глухів. 2015. 62 с.
7. Освіта. URL : <https://ua-etymology.livejournal.com/8839.html> (дата звернення: 07. 12. 2024).
8. Паскевська Ю. А., Щербина Д. В. Педагогічні засади організації просвіти батьків у загальноосвітніх, позашкільних закладах: метод. рекомендації. К. : ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України. 2019. 105 с.
9. Просвіта. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_\(%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_(%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F)) (дата звернення: 08. 11. 2024).
10. Просвітництво як культурно-історична епоха, його провідні концепції. Літературні напрями доби Просвітництва, їх представники. UR : <https://lektsii.org/6-64425.html> (дата звернення: 03. 12. 2024).
11. Сидорчук Н., Борецько О., Борецько А. Організація педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладах середньої освіти. Теоретичні та

методичні аспекти соціальної діяльності: монографія / відп. ред. Л.О. Данильчук, Л. І. Романовська. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2020. Т. 4. 326 с. С. 241–281.

12. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих пед. закладів освіти. К. : Видавничий центр «Академія». 2000. 544 с.